

SAMSUN'DA YAŞANAN AFETE İLİŞKİN RAPOR

Samsun'da 4 Temmuz 2012 tarihinde gerçekleşen yağış sonrası doğu bölgesinde ve Canik Belediyesi sınırları içerisinde sel meydana gelmiştir. Bunun sonucunda TOKİ, Samsun Büyükşehir Belediyesi ve Canik Belediyesi tarafından "Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi" kapsamında tamamlanan konutlarda yaşayan bugüne kadar yapılan tespitlere göre 13 (onüç) yurttaşımız hayatını kaybetmiştir.

Bölgede yaşanan selin afete dönüşmesi ile ilgili sürecin sağlıklı değerlendirilebilmesi için; geçmişte alınan yerleşim, yatırım ve yapılaşma kararları ile bu kararların uygulanmaları ile ilgili sürece ait bilgilerin ortaya konması gerekmektedir. Bu amaçla Mimarlar Odası Samsun Şubemizin sürece ait bilgileri, yerinde yaptığı tespit çalışmalarını ve gözlemlerini içeren bu rapor hazırlanmıştır.

Samsun'da sel riski

Samsun ilimiz, bulunduğu iklim kuşağı nedeniyle sürekli olarak bol yağış almakta ve su baskınları riski altında bir bölgede yer almaktadır. Bölgede geçmişte sık sık su baskınları ve seller gündeme gelmiştir. Ve 4 Temmuz 2012 tarihinde yaşanan yağıştan çok daha fazla miktarda yağışlar olmuştur.

2007 yılında m^2 ye düşen 109 kg/m^2 yağış miktarına bağlı olarak sel gerçekleşmiş; bunun sonucunda kentte hasarlar meydana gelmiştir. Günümüzde afete neden olan yağış miktarı ise 48 kg/m^2 'dir. Burada öncelikle "2007 yılındaki yağışın yarısına bile ulaşamayan bu yağmurların nasıl olup ta böylesine bir afete yol açtığı" sorusunun yanıtlanması gerekir.

Üstelik kamuoyuna "örnek yapılaşma" olarak sunulan "Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi" alanında kayıpların yaşanmış olması, bı projelerin niteliğini de sorgulamayı zorunlu kılmaktadır.

Son su taşkınları Samsun Kent Merkezinin doğusunda yer alan iki derede afete yol açmıştır. Bunlardan biri, Mert Irmağının yan deresi konumundaki Yılanlı Dere Vadisi, ikincisi ise Samsun Ordu karayolunun Derbent Mevkiinde denize ulaşan İncirli Deresi (Çanaklı Çeşme) Vadisidir.

Yerinde yapılan tespitler :

1- Yılanlı Dere taşkını incelendiğinde;

- Mert ırmağından itibaren yaklaşık 6km gerisinde Yılanlı Dere üzerinde, aşırı yağışların neden olabileceği su taşkınlarını önlemek amacıyla bir “su kapanı” oluşturulmuştur.
- Bu su kapanının hemen önü uzun yıllar, Samsun Belediyesince çöp döküm istasyonu olarak kullanılmıştır. Günümüzde de bu çöplerin üzerinin örtülmesi için hafriyat döküm alanı olarak kullanılmaktadır.

- Yılanlı Derenin Mert Irmağına ulaştığı kısımda dere ıslah çalışması yapılmış, Büyükşehir Belediyesi ve DSİ'nin ortak çalışmasıyla Yılanlı Derenin yatağı değiştirilmiş ve DSİ tarafından bu yatak açık beton kanal içine alınmıştır.

Daha sonra açık kanalın 120m'lik kısmının üzeri Büyükşehir Belediyesince kapatılmıştır. Hemen sonrasında kanalın üzerinden geçirilen çevre yolu da geçtiği kısımda kanalı kapalı hale getirmiştir.

Aşırı yağışlarla birlikte sel kapını bendinin bir bölümü, arkasında yığılan su basıncına dayanamayarak 5-6 metre derinlikte yırtılmıştır. Bu yırtıktan boşalan büyük su kitlesi hemen önünde yığılmış olan çöp hafriyat artığı, ağaç dalları vb. malzemeyi de beraberinde sürüklemiştir. Kapalı kanal ve karayolu alt geçidi kısa zamanda tıkağından, sel suları Mert Irmağına ulaşmadan dağılmış, bir kısmı Yılanlı Derenin eski yatağında inşa edilmiş olan TOKİ konutlarına giderken, bir kısmı da çevre yolunu takiben çevredeki tesislere ve küçük sanayi sitelerine doğru yönelmiştir.

TOKİ konutlarına yönelen sel suları, çevresindeki yol kotlarının altında düzenlenen bahçe ve oyun alanları ile binaların bodrum katlarındaki kapıcı dairelerini doldurarak can kayıplarına neden olmuştur.

1980 Nazım imar Planı raporuna göre TOKİ konutlarının bulunduğu alanın tamamı, mert ırmağının taşkın sahasında bulunmaktadır. Önemli bir kısmı da, yukarıda da söz edildiği gibi Yılanlı derenin eski yatağının içinde kalmaktadır.

2- İncirli Dere Vadisi taşkını incelendiğinde

Sel baskınına uğrayarak ciddi maddi kayıpların meydana geldiği İncirli (Çanaklı Çeşme) Vadisinin ağzında bir ay kadar önce kullanıma açılan bir AVM yapılmıştır.

İncirli Deresi, AVM'nin hemen önünde yer alan Samsun-Trabzon karayolu köprüsü ve demiryolu köprülerinin altından geçerek önündeki denize ulaşmaktadır. İncirli Vadisi, Gürgen Dağı'ndan denize kadar inen dar ve kenarları oldukça dik olan sel yatağıdır. Bu vadiye zaman zaman heyelan olmakta ve tıkanmakta olan derenin deşarj ağzı AVM binası ile daha da daraltılmış, dere dar bir kanal içine alınmış ve karayoluna ulaşmadan önce üzeri kapatılmıştır. Bu kısımda bir feyzan halinde suyun yayılabileceği hiçbir açık alan bırakılmamıştır.

Bilimsel planlama yerine “rant” planlanması :

Bu vadinin tamamı 1/100.000, 1/50.000, 1/25.000 ve daha alt ölçekteki İmar Planlarında yapılaşmaya kapatılmıştır. Bu üst plan kararlarına göre vadede yapılaşma olanağı bulunmamaktadır.

Ancak, vadinin ağız kısmının yapılaşmaya açılması için ilk kez 1996 yılında girişimlerde bulunulmuştur. Konu ile ilgili kaygılarını dile getiren Mimarlar Odası'nın önerisi o dönemde dikkate alınarak bu teşebbüsten vazgeçilmiştir. Daha sonra dere ağızını daraltan ve bugünkü selden büyük zarar gören AVM binasının yapılmasına olanak veren 1/5.000 ve 1/1.000 Ölçekli İmar Planları hazırlanarak yürürlüğe sokulmuştur.

Söz konusu plan kararları; şehircilik ilkeleri ve plan bütünlüğü yok sayılarak noktasal operasyon niteliğindedir. Bu çerçevede yerleşim, arazi kullanımı, topografya, doğa ve iklim koşulları, fonksiyon belirleme kriterleri ve Samsun'un ihtiyaçları dikkate alınmadan “yasallaştırılmış” ve uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

Bu durum açıkça TOKİ ve Yerel Yönetim işbirliği ile bölgedeki arazileri ranta dönüştüren ve bunun için derenin istikametini değiştiren ve hatta dere yatağına dahi yapı yapmakta sakınca görmeyen “çağ dışı” bir anlayışla afetlerin altyapısının bizzat kamu eliyle hazırlandığı görülmektedir.

Yapıların ve çevresi ile birlikte teknik kurallara uygunluğu :

Genel olarak TOKİ binaları buldukları yerin koşullarını dikkate alınmadan yapılmaktadır. Ülkenin her tarafında aynı tip konutlar yapılmaktadır. Yapıldıkları bölgedeki mimari özellikler, kent dokusu, çevre ile uyum, arazi ve iklim koşulları gibi faktörler göz ardı edilmektedir.

Kuzey Yıldızı Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında yapılan konutlar aynı sorunları barındırmaktadırlar ve genel yanlış yerleşim kararı dışında site çevrelerinde ve yapıların yapılmasında eksikler ve yanlışlar söz konusudur.

Çevrede olası su taşkını, sel vb. risklere karşı herhangi bir önlem alınmamıştır. Konutların çevrelerinde su kesici önlemler, setler yapılmamış ve su birikmesi halinde suların aktarılması için yeterli drenaj, kanal vb. yapılmamıştır.

Binalarda su basmanı ile ilgili standartlara uyulmamıştır. Su basmanı yüksekliği uygun olan binalarda ise; bu seviyenin altında pencere ve delikler bırakılmak suretiyle alınan önlem geçersiz hale gelmiştir. Binalara su dolması halinde suların kısa sürede direne edilmesi için hiçbir önlem alınmamıştır.

TOKİ ve ortaklarının sorumlulukları :

Bu alanda Canik Belediyesi ve Samsun Büyükşehir Belediyesi, TOKİ'nin ayrıcalıklı yetkilerinden de yararlanarak ortak bir çalışma yürütmüşlerdir. İnşaatlar TOKİ kanalıyla gerçekleştirilmiş; bölgede DSİ ve Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından dere ıslahı ve yol çalışmaları yapılmak suretiyle projeye destek olmuşlardır.

Afetin yaşanmasında ve bağlı olarak can kayıpları yaşanmasında yukarıda sözü edilen Belediyeler, DSİ, Karayolları Genel Müdürlüğü ve TOKİ ortaklaşa sorumludurlar. Ancak özellikle "Kentsel Dönüşüm" anlayışı içinde yasal olarak; "sağlıksız alanları yaşanılabilir alanlara dönüştürmek ve afetten etkilenmeyecek konutlar yapmak, yurttaşların can ve mal güvenliği sağlamak için tedbirler almakla yükümlü bulunan" TOKİ birinci derecede yaşanan afet ve sonuçlarında sorumluluğu bulunmaktadır.

Bu bağlamda son yıllarda yapılan Yasa ve KHK'larla "sınırsız imar yetkisi" verilen TOKİ'nin yetkilerinin mutlaka sınırlandırılması ve kurumun hukuk ve şehircilik normlarına uygun hale getirilmesi kaçınılmazdır.

Afet Yönetimi :

Ne yazık ki; bölgede ciddi bir afet yönetiminden söz etmek olası değildir. Samsun'da yaşanan afet öncesi, sel vb. risklerin biliniyor olmasına ve üstelik 2007'de yaşanan sel deneyimlerine rağmen ciddi hiçbir önlem alınmadığı gibi; afet koşullarını yaratan kararlar desteklenmiştir.

Yetkili kurumlar Meslek Odalarının uyarılarına kulak vermemiş; iktidarın hatalı yatırım kararları karşısında kamusal sorumluluklarını yerine getirmekten imtina etmişlerdir. Buna karşın iktidarın yerel temsilcileri gibi hareket etmişlerdir.

Afet günü öncesi meteorolojinin uyarması ile ilgili olarak toplumun bilgilendirilmesi ve kimi önlemlerin alınması sağlanmamıştır. En basit bir örnek olarak; binaların bodrumlarında yaşayan yurttaşlarımızın üst katlara çıkması dahi çok kısa bir sürede sağlanabilirdi. Bu konuda dahi ciddi bir çaba gösterilmediği anlaşılıyor.

Afet sırasında kamu yönetimleri atalet içinde kalmış; bunun sonucunda kurtarma çalışmaları yapılmamış ya da yapılamamıştır.

Ancak, afet yaşandıktan ve yurttaşlarımız hayatlarını kaybettikten sonra kurtarma çalışmaları bir fiil olarak başlatılabilmektedir. Konutlarda yaşayanlara ait yeterli bilgi olmaması ve kayıp kişilerin net olarak bilinmemesi koşullarında çalışmalar sürdürülmektedir.

Gelecekte olası afet risklerine karşı kurumların Afet Yönetimi sorumluluğunu yerine getirebilecek bir niteliğe uygun olarak yapılandırılması ihtiyacı vardır...

Meslek Odalarının kamusal sorumlulukları ve uyarıları :

Meslek Odaları Anayasal ve mesleki sorumlulukları gereği sağlıklı kentleşmeye aykırı kamu yatırım kararları ve uygulamaları karşısında ilgili kamu kuruluşlarını sürekli olarak uyarılmış ve kamuoyunu bilgilendirmek amaçlı etkinlikler ve açıklamalar yapmışlardır. Bu anlayışla çağdaş ve bilimsel bir planlamaya dayalı, afetlere karşı güvenli ve sağlıklı kentleşmelerin gerçekleşmesi için yoğun emek harcamış ve toplumun bilgilendirilmesi yönünde özverili çabalarını sürdürmektedirler.

Bu kapsamda Mimarlar Odası tarafından 2007 yılında yaşanan ve kentte büyük hasara yol açan selin hemen sonrasında 26 Ekim 2007 tarihinde düzenlenen "KENTSEL AFETLER KARŞISINDA KENT" adındaki panelde: Samsun'daki dere, yan dere ve kuru derelerin durumu tartışılmış dere yatakları ve yakın çevrelerinin yapılaşmaya açılmaması hususuna özellikle vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda Yılanlı Deresi'nin yaratacağı tehlike gündeme getirilerek afet risklerine dikkat çekilmiştir.

Ayrıca 27-28-29 Kasım 2008 tarihinde gerçekleştirilen Mimarlar Odası'nın da içinde olduğu "TMMOB SAMSUN KENT SEMPOZYUMU"nda özel olarak "Mert Irmağı Havzası Gelişme Planı ve Kente Olan Etkileri" başlığı altında 29 sayfalık bir bildiri sunulmuştur. Çok teferruatlı olan bu raporda Mert Irmağı üzerinde Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan ve su akışını engelleyen yapılanmalara dikkat çekilerek, yeterli su akışının sağlanması için yapılması gerekenler 16 maddelik bir paket olarak önerilmiştir. Bu öneriler arasında: iki duvar arasına alınarak ıslah edilen ırmak yatağının içi doldurularak yapılan karşılıklı iki gezinti

yolunun ırmak yatağını daralttığı, yine bu dolgu sonucunda 5 açıklıklı köprünün iki açıklığının kapatıldığına dikkat çekilmiş ve ayrıca ırmak üzerinde su geçişini engelleyen 5 adet köprünün yenilenmesi gerektiği bu bildiri de özellikle belirtilmiştir. Sempozyum sonucunda hazırlanan “Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı” 27 Şubat 2009 tarihinde Büyükşehir Belediyesine, ilgili kurumlara ve Valiliğe gönderilmiştir.

Sonuç :

Rapor kapsamında yapılan tespit ve değerlendirmeler sonucunda; “imar rantı” hedefleyen bilim dışı imar kararlarının doğa olaylarının afetlere dönüştürdüğü açıkça görülmektedir. Bu hatalı kararlar ve uygulamalara bağlı olarak can ve mal kayıplarının yaşandığı ve bunun sorumlularının bu kararları verenler olduğu bir gerçektir.

Bir başka önemli sonuç ise; “afetlere karşı kentlerimizin TOKİ eliyle hazırlanması” politikası Samsun’da yaşanan afetle geçersiz olmuştur. TOKİ uygulamaları bizzat afetlerin nedeni haline gelmiştir. İktidarın gurur duyduğu, kamuoyuna propagandasını yaptığı, kısa sürede yapılması planlanan 6,5 milyon konut için örnek olarak sunulan “Kentsel Dönüşüm Modeli” çökmüştür. “Afet Yönetimi”nin işlerliğe kavuşturulması ise acil bir gereksinim olarak ortada durmaktadır.

Bu olayla birlikte, Meslek Odalarının hazırladığı raporları, kamuoyuna sundukları görüş ve önerileri kamu yönetimlerinin artık dikkate almaları gerektiği ve bunun yaşamsal bir öneme sahip olduğu bir kez daha anlaşılmıştır.